

СПОГАДИ ЛІКВІДАТОРІВ АВАРІЇ НА ЧАЕС

¹Кулявюк В. С., ²Поліщук Л. В.

¹Учасник ліквідації наслідків аварії на ЧАЕС 1-ї категорії,
капітан запасу, інвалід 2-ї групи

²Мешканка м. Прип'ять, учасниця ліквідації наслідків аварії
на ЧАЕС 1-ї категорії, інвалід 2-ї групи

Кулявюк Володимир Степанович (далі В. С.): Я був призваний із м. Зборова Тернопільської області через військкомат на офіцерські збори тривалістю 6 місяців. За спеціальністю я інженер-дорожник. Півтора місяця виконував обов'язки командира батальйону, півтора місяці – заступника командира батальйону. У моєму підпорядкуванні було 400 осіб. Мої підопічні займалися дезактивацією. Роботу приймала державна комісія. Першим об'єктом була їдальня «Єврика», яка знаходилась біля першого реактора ЧАЕС. Після знесення будівлі місце засипали свіжим завезеним піском, проводили заміри. Наступними були дитячий садок м. Прип'яті та бібліотека. Також займалися знищенням «Рудого лісу», який свою назву одержав унаслідок рудого забарвлення опроміненої сухої сосни. Дереву вирубували та закопували у вириті рови. Про небезпеку опромінення ніхто не повідомляв.

У травні 1986 року тривалість робіт становила 1 годину, згодом 2 місяці та 20 днів ми виїжджали у зону відчуження, де в лісі розташовувався полк. З 6 години ранку добиралися до 11-кілометрової зони, де знаходилася «брудна» техніка. По дорозі були пункти санітарної обробки, у яких усіх перевіряли на наявність радіонуклідів. Таких пунктів по дорозі до реактора було 5. На площадці ми залишали ті машини, якими приїхали, та пішки йшли до бази «брудних» машин (екскаватори, БАТи, ІМРи (машина на базі танка з маніпулятором, яким можна переставити, завантажити та ін.). БАТами рили рови, у які звалювали «рудий ліс». Із «Єврики» (їдальні м. Прип'ять) забирали все, навіть каміння, скидали у рови-могильники та засипали. Техніки було надзвичайно багато.

Критерії заміни ліквідаторів були наступні. Солдати допускались на місяць робіт. Військові радіологічної розвідки

щоразу після кожного дня роботи вимірювали рівень опромінення. Записували 1–1,5 рентгена. Щодо офіцерів, то точна доза опромінення невідома, оскільки був наказ «не палити» їх, тому записували 100 мкР. Індивідуальні накопичувачі забрали і тому перевірити і встановити точну дозу опромінення було неможливо. Допустима доза була 20 рентген. У воєнному білеті у мене записано 20 рентген. При переатестації для повторного повернення до робіт з ліквідації проводили заміри отриманих доз, проте ніхто нам не озвучував ці дані. Просто не давали дозволу. Хоча, так як не було кому їхати, доводилося мені повертатися а тоді вже журналу обліку ніхто не вів.

Полішук Людмила Василівна (далі Л. В.): Я 4 місяці працювала, виконуючи різноманітну роботу з ліквідації наслідків на ЧАЕС. Евакуйована з м. Прип'ять, а тепер – вдова і живу в м. Тернопіль. Про безпеку не повідомляли. Видали дозиметр (польовий радіометр ДП-5), який зразу ж давав похибку.

Коли мого чоловіка (Туранський Василь Володимирович, працював виконробом на ЧАЕС, помер у 46 років) вивели з зони 9 травня 1986 року, він отримав дозу у 53 рентгени. З таким рівнем опромінення йому вже не можна було працювати у м. Чорнобилі. Урешті сталося так, що людина працювала у зоні забруднення, офіційно ж зарплату давали як такому, що працює поза межами забрудненої зони. Щодо мене, то дози опромінення ніхто й не перевіряв.

В. С. Усі видані довідки про роботи у зоні відчуження були забрані та знищені, і коли постала необхідність перерахунку пенсії як учаснику ліквідації аварії на ЧАЕС, довести свою участь нам було нічим. Проте, після тривалої переписки надійшла довідка, що я був у зоні відчуження. Це дозволило перерахувати розмір пенсії відповідно до п'ятикратного розміру зарплати. Зараз я маю статус ліквідатора першої категорії.

Засобів та методів захисту спеціальних не було. Лише одяг. Як офіцер, я міг собі дозволити двічі в тиждень замінювати одяг новим. Солдати цього не мали. Їх одяг при пранні проходив обробку хімічними речовинами і мав запах, подібний до нафталіну. Проходивши в такому одязі весь день, боліла голова. А також була марлева пов'язка. Це весь захист.

Харчування було чудове: червона риба, масло, фрукти,

м'ясні продукти. Першого разу, коли був на ліквідації аварії, давали сухе червоне вино та дозволяли 100 г іншого алкоголю. Харчування солдатів теж було відповідним. Оце і всі наші радіопротектори.

Л. В.: Нам, на відміну від військових, ніхто нічого не видавав. Ми самі себе годували, одягали за зароблені гроші. Коли їхали в м. Прип'ять чи м. Чорнобиль, самі шукали для себе білі костюми, які були необхідною формою безпеки.

Маючи статус ліквідатора першої категорії, ми маємо мінімальні пільги. У нас є «Закон про соціальний захист населення, постраждалого унаслідок Чорнобильської катастрофи», прийнятий у 1991 році. Зараз він не діє, пільги всі зняті, залишились лише 50% знижка на оплату квартири та безкоштовний проїзд у транспорті.

В. С.: Щодо путівок на відпочинок, то їх дають мало та й у дуже незручний для відпочинку час та місце, тому практично ними не користуємося.

Після аварії ми їздили у м. Прип'ять декілька разів. У мене ще залишилась червона перепустка у м. Прип'ять.

Мародерів у покинутому місті було багато, про що можна зробити висновок із історії брата одного із солдатів. Зразу ж після того, як стало відомо про аварію, він вивіз свою вагітну дружину у м. Полтава. Повернувшись через 3 дні, побачив, що квартира вже розграбована – викрадені всі цінні речі. Ніхто не зважав на те, що ці речі вже були опромінені. При виїзді військові перевіряли машини, проте і серед них були нечесні люди, які пропускали мародерів. Ніхто і не замислювався, наскільки небезпечно це викрадене майно.

Л. В.: Коли ми поверталися в м. Прип'ять за трудовими книжками 3 травня 1986 року, я не змогла зайти до своєї квартири – вона також вже була розграбована, як і в інших. Украли навіть світильники.

А ключі від своєї квартири я берегла ще років 10, і лише як помер чоловік, зрозуміла, що туди ми більше не повернемося. До того часу все ще здавалося, що якщо всі сили направлені на ліквідацію аварії, то через деякий час все владнається. Вірилося, що повернемося додому! Наші ліквідатори, евакуйовані щороку їздили у зону як на екскурсії, так і на могили (хоча їх вже там і

немає) і щоб подивитися на м. Прип'ять. Я ж не їздила і не поїду. Бо я хочу пам'ятати своє місто таким, яким залишила – красивим. Уявіть: у нас троянди цвіли навіть тоді, коли вже падав сніг. Я вже, напевно, скільки буду жити, такого більше не побачу! Я не хочу бачити це місто мертвим!

В. С.: Перші симптоми променевого ураження були наступні: спочатку почалися порушення у вестибулярному апараті; не міг ходити, усе тіло боліло; піднявся рівень цукру в крові, почався цукровий діабет. За декілька тижнів перебування у зоні, додому на 2 дні у відпустку повернувся вже із залисиною. Проте, за повісткою був змушений повертатись до м. Чорнобиля. Пізніше волосся відросло.

Л. В.: Я розкажу, як я захворіла. Другого серпня 1986 року з головним інженером штабу ОРС (відділ робітничого постачання) їздила в м. Чорнобиль. На той час я виконувала обов'язки заступника начальника штабу. Мені потрібно було переписати всіх людей, що працювали на той час у забрудненій зоні, для того, щоб включити їх в списки для забезпечення житлом. Добирались ми різним транспортом: і машинами, і бронетранспортерами, і військові підвозили, і пішки. Добравшись до м. Чорнобиля, ми почали виконувати свої завдання. Для того, щоб переписати всіх людей, потрібно було обійти не менше 7 їдалень. Обходила їх пішки. Після цього, уже вночі, ми повернулися в смт. Поліське. Мене врятувала дружина господаря, лікар-терапевт в якого на той час квартирувалася моя сім'я в смт. Поліському. Чоловік господині був другим секретарем райкому партії Поліського району Київської області, а вона – лікар-терапевт. Я вважаю, що завдяки їй я залишилася живою. Вона попередила, що саме того дня був дуже сильний викид радіонуклідів. А нас ніхто не перевіряв, яку дозу ми отримали в той день у м. Чорнобилі. У нас навіть дозиметра не було. Вона наполягла на тому, щоб я одразу змінила одяг та прийняла душ. І вже як лягли спати, годині о другій ночі, я почала відчувати, що ніби усі мої зуби, як вставлені а я тоді була молода, всі зуби свої були та відчуття таке, ніби повно металу в роті. У голові паморочилося, і здається, ніби лежу в ямі. Я покликала чоловіка. Підняли галас, а я вже й говорити не можу: губи спазмувало. Господиня квартири, Марія, усю ніч мене рятувала, давала уколи,

телефонувала в лікарню. Вона мене і врятувала. Вранці, ми пішли у лікарню. По дорозі проходили через штаб ОРСа, де я працювала. Там зібралося багато людей, які чекали на мене, тому, що потрібно було оформляти документи та видавати трудові книжки. Вони не знали, що я хвора. А в мене в той момент була така дивна агресивність, здавалося, якби мене пустили, то я б кинулася на тих людей. Цього не можу навіть пояснити. І вже в лікарні я втратила свідомість, а отямилася під крапельницею. Ми лежали в пологовому будинку і було багато жінок не ліквідаторів, а місцевих. У мене ще й випадало волосся. Звикнувши до довгого волосся, я змушена була коротко підстригтися. Ось такий був у мене початок хвороби. На сьогодні в мене є ряд захворювань неврологічного та кардіологічного характеру.

Л. В.: Про загрозу своєму життю я дізналась уже в лікарні. Спершу вивозили вагітних жінок, потім дорослих з дітьми до року, до 3-х, згодом до 7-ми років, пізніше – старших. Я хотіла, щоб мої діти їхали разом, але в них різниця у віці 5 років: донька була у 6-му класі, син – у 1-му. 30 травня 1986 року я їх завезла автобусом в м. Київ. Їхати вони мали до м. Одеси. Кожній дитині дали з собою конверт із грошима. Ми чекали на їх листи, проте вони не приходили ні через тиждень, ні через два, ні через місяць. Ми не знали, куди пропали діти і страшенно хвилювалися – 50 дітей невідомо де! Я їздила в м. Київ дізнаватися, проте ніхто нічого не знав. І лише наприкінці серпня прийшов лист від моєї доньки. У листі було написано про їхнє місце перебування – лист був з м. Євпаторія! І ми з чоловіком того ж вечора виїхали туди. Батьки зі мною передали листи дітям та гроші. За розповідями дітей з'ясувалося, що дівчина-комсомолка, що їх супроводжувала, позбирала у них конверти з грошима і на наступній же станції вийшла. Більше її ніхто не бачив. В Одесі їх без супровідних документів, списку та керівника групи не прийняли і відправили у м. Євпаторію (Крим). Прийняли їх у піонерський табір. Вони розказували, що як їхали у Євпаторію, то люди на полях махали їм руками. А махали тому, що на вагоні було написано «Діти Чорнобиля». А діти є діти – усі виглядали у вікна. Уявіть собі – голодні, холодні. Ну що їм могли дати в поїзді? Хіба чай... По приїзді я ходила у Київський райком

комсомолу, щоб розказати цю ситуацію та знайти ту дівчину. Проте, чи вони вжили якихось заходів по цій ситуації – невідомо.

В. С.: Для покращення свого здоров'я я часто звертався до засобів народної медицини. Лікар з Естонії мені порекомендував бджолиний пилок, який висилав із радіоактивно чистих територій.

Л. В.: Мені була необхідна операція на головному мозку. Я почала звертатися до народної медицини, до цілителів, проте, де ми тільки не їздили, нічого не допомагало. Зрештою в м. Тернополі чи завдяки тому, що я повірила у лікування, через місяць почалося покращення мого стану.

В. С.: За нашим здоров'ям у батальйоні стежив батальйонний лікар та два медичні брати. Але який огляд ... Приходиш до нього – голова болить, то давали знеболювальну таблетку – і все лікування.

Л. В.: Військовим трохи краще було, бо в них хоча б якісь дозиметри, накопичувачі були. А ми, цивільні, не мали нічого. Нас ніхто не перевіряв. Уже якщо захворів, то сам йдеш у лікарню. Але й там обстеження як такого не було. На час аварії мені було 32 роки, уже мала двох дітей – сина та дочку. Зараз обоє мають інвалідність. У сина хворів на гепатит без причини.

В. С.: Раніше медогляд ми проходили щорічно. Був призначений спеціальний день у районі (м. Зборів). Тоді видавали рецепти на безкоштовні ліки, проте не всі препарати входили в такий перелік. Зараз у мене нейро-циркуляторна дистонія, серцеві захворювання, цукровий діабет. Також я переніс операцію на нирках та з видалення жовчного міхура.

Л. В.: Ми з дітьми щорічно проходимо медичний огляд. Це є обов'язковим. Де б я не була, буду завжди говорити, що дякуючи нашим лікарям, я жива. Ще жодного разу лікарі служби невідкладної медичної допомоги, яку доводилося викликати, не залишали мене в незадовільному стані.

Місто Прип'ять було багатим містом. Ми прожили там з сім'єю 5 років. Чоловік отримував майже до 500 карбованців зарплати, у мене (працювала заступником відділу кадрів ОРС) – не менше 300 карбованців. У м. Тернополі, для порівняння, на тій же посаді я отримувала 110 карбованців. Пізніше, у 1991 році, пенсія становила 300 карбованців. Це були на той час величезні

гроші. У м. Прип'яті забезпечення було на вищому рівні. Приїхавши у м. Тернопіль, ми змушені були ставати у чергу на меблі, холодильник та інші речі, тоді як у м. Прип'яті було все. До нас і кияни приїжджали за покупками. Саме місто було маленьке: 5 мікрорайонів, 47,5 тис. населення, середній його вік – 23 роки. Місто було молоде і красиве! Надзвичайна природа, сосновий ліс, озера, річка Прип'ять. Пароплавом за пів години ми добиралися до м. Києва.

У Тернополі щороку 26 квітня біля пам'ятника жертвам Чорнобильської катастрофи та інших аварій, пов'язаних з ядерною енергією (пам'ятник відкритий 26 квітня 2001 року) ми оголошуємо прізвища тих ліквідаторів аварії чи переселенців, хто помер. Нам потрібно зберігати цих людей та Україну!

В. С.: 26 квітня 2016 року Президент України Петро Порошенко підписав указ про створення Чорнобильського радіаційно-екологічного заповідника. Хай саме заповідник там і буде і більше нічого! Нехай бореться природа.

Фотографію величезної сосни-хреста віддав у школу в м. Зборові. Вона така, ніби згорена. Виглядає наче хрест. Ця сосна знаходилась між реактором і м. Прип'ять (на сьогодні сосна зрубана).

Л. В.: Рідкісними є такі ікони, на яких зображені звичайні люди. На нашій дозволили. Там символічно зображені чорнобильці – живі та померлі, а також сосна-хрест. І коли ікону в Києво-Печерській Лаврі освятили, у небі з'явилася веселка, на якій розпізнали три хрести, наче німб у небі, хоча погода була сонячна та без дощу. Ця ікона стала для нас, наче оберегом. Трагедія на ЧАЕС дала змогу виявити людські якості – хто боягуз, хто порядна, чесна людина. Вони і зараз залишилися такими людьми – скромні, чесні. Вони не пролили чийсь крові; вони втратили свою молодість, своїх рідних, близьких, друзів. Це страшно. Тому люди, які залишилися там для ліквідації аварії, – справжні герої.